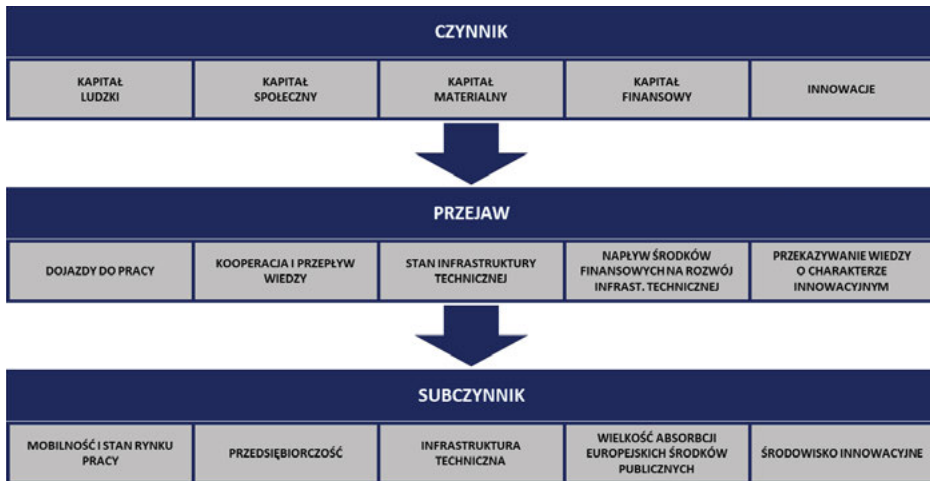


Rozdział 6

Dyfuzja rozwoju

6.1. Zakres analizy

Rozprzestrzenianie rozwoju rozumiemy jako efekty dyfuzji rozwoju zarówno po stronie generowania tych efektów, jak i po stronie przyjmowania oraz adaptowania tych efektów, z jednoczesnym wzmacnianiem ich pozytywnych następstw (peryferia wstępujące) i ograniczaniem ich negatywnych konsekwencji (peryferia zstępujące). W tej części pracy poszukuje się potwierdzenia występowania przejawów rozprzestrzeniania się rozwoju zarówno na podstawie konsekwencji szeroko rozumianej mobilności, jak też powiązań sieciowych zwiększających możliwości kooperacji zarówno w sferze gospodarczej, jak i społecznej. W tym celu podjęto próbę analizy wyzwań związanych z tworzeniem warunków do wzmacniania dyfuzji rozwoju. Poszczególne wyzwania rozpatrywane są dla każdej gminy testowej w układzie pięciu czynników rozwoju wyodrębnionych w ramach autorskiej systematyzacji (podrozdz. 2.3.). Należą do nich: kapitał ludzki, kapitał społeczny, kapitał materialny, kapitał finansowy oraz innowacje. W ramach każdego czynnika ustalono istotny przejaw wyzwania w zakresie tworzenia warunków do dyfuzji rozwoju, który powiązany jest dodatkowo w sposób bezpośredni lub pośredni z subczynnikiem przedmiotowego czynnika (rozdz. 2.3.1 do 2.3.5). Zestawienie analizowanych czynników i odpowiadających im przejawów wyzwania w przedmiotowym zakresie przedstawia się następująco: (1) kapitał ludzki: dojazdy do pracy, (2) kapitał społeczny: kooperacja i przepływ wiedzy, (3) kapitał materialny: stan infrastruktury technicznej, (4) kapitał finansowy: napływ środków finansowych na rozwój infrastruktury technicznej, (5) innowacje: przekazywanie wiedzy o charakterze innowacyjnym. Przedmiotowy schemat analityczny realizowanego postępowania badawczego ilustruje ryc. 6.1. Charakterystyka empiryczna w odniesieniu do każdego czynnika i przejawu prowadzona jest na podstawie wyników uzyskanych w trakcie pogłębionych wywiadów z przedstawicielami lokalnej władzy i badań fokusowych z liderami lokalnymi (IDI, FDI) dla każdej gminy oraz uzupełniona w miarę możliwości danymi statystycznymi. Podsumowaniem rozważań jest ocena cząstkowa (w układzie każdego czynnika i przejawu) i całościowa (dla wszystkich czynników i przejawów) przygotowania gmin do wyzwań w zakresie dyfuzji rozwoju (tab. 6.2). Rozdział zamyka próba określenia syntetycznego poziomu (niskiego, przeciętnego lub wysokiego) przygotowania gmin testowych do skutecznego wzmacniania dyfuzji



Ryc. 6.1. Schemat identyfikacji wyzwań w zakresie dyfuzji rozwoju

Źródło: opracowanie własne.

rozwoju jako wyzwania polityki regionalnej. Podstawą określenia syntetycznego poziomu przygotowania gmin w przedmiotowym zakresie jest ocena wypadkowa ze wskazań cząstkowych uzyskanych w ramach każdego z pięciu czynników rozwoju.

6.2. Kapitał ludzki

W ramach czynnika: kapitał ludzki, najbardziej istotnym przejawem wyzwania w zakresie tworzenia warunków do dyfuzji rozwoju są **dojazdy do pracy**, które stanowią składowe przedmiotowego czynnika w powiązaniu z subczynnikami mobilność i stan rynku pracy. W ramach mobilności kapitału ludzkiego, najbardziej znamienne negatywnym efektem oddziaływania współczesnych przemian społeczno-ekonomicznych jest stały odpływ mieszkańców w związku z podjęciem pracy, tzw. zjawisko drenażu mózgow. Jest to rodzaj transferu kapitału ludzkiego, odbywający się z obszarów słabszych ekonomicznie do obszarów o wyższym poziomie rozwoju. Natomiast mobilność kapitału ludzkiego związana z codziennymi dojazdami do pracy, bez jego trwałego odpływu, zapewnia poprawa wyposażenia infrastrukturalnego oraz bazująca na nim dostępność przestrzenna (efekt synergii z kapitałem materialnym), które determinują zakres i zasięg dyfuzji efektów rozwojowych. Przyjmuje się, że gminy o silnej funkcji miejsca pracy to jednostki terytorialne o dużym potencjale gospodarczym i o znacznym zasięgu oddziaływania w przeciwieństwie do gmin o słabej funkcji miejsca pracy. W aspekcie procesu dyfuzji rozwoju jednostki terytorialne o silnej funkcji miejsca pracy traktowane są jako bieguny wzrostu, które oddziałują na obszary słabsze gospodarczo, co wskazuje na proces rozprzestrzeniania się efektów rozwojowych. Wzmacnianie oddziaływań w zakresie prawidłowości związanych z mobilnością kapitału ludzkiego w związku z tworzeniem warunków do dyfuzji rozwoju powinno

ograniczać prawdopodobieństwo występowania zjawiska drenażu mózgow, a sprzyjać tworzeniu warunków do akceptowalnych społecznie dobowych migracji wahadłowych stanowiących konsekwencje polaryzacji miejsc pracy w biegunach wzrostu.

Wyniki badań terenowych pozwalają stwierdzić, że w opinii liderów społecznych i przedstawicieli władz lokalnych ocena zjawiska dojazdów do pracy analizowana w kontekście stałego odpływu mieszkańców w poszukiwaniu nowych miejsc pracy oraz stanu lokalnego rynku pracy kreowanego dojazdami do pracy, wykazywała tendencję do różnicowania w gminach testowych. Stały odpływ mieszkańców, zwłaszcza młodych ludzi w wieku produkcyjnym, związany z podjęciem pracy poza macierzystą gminą, występował w każdej z badanych jednostek, ale różna była skala i ocena tego zjawiska. W przypadku miasta Leszno, subregionalnego ośrodka aglomeracyjnego o wysokim poziomie rozwoju, w opinii liderów lokalnych występował nieznaczny odpływ mieszkańców (głównie za granicę, np. do Wielkiej Brytanii) uwarunkowany przede wszystkim czynnikami ekonomicznymi, ale podkreślić należy, że najczęściej nie miał on charakteru zmian stałych i miał charakter przejściowy. Wiele osób w wieku produkcyjnym, po okresowym pobycie poza miejscem zamieszkania, wracało do pierwotnych miejsc pracy: *Co ciekawe i wynikające z mentalności Wielkopolan, wielu z nich wraca, gdy się dorobi, kupuje mieszkania/domy w Lesznie i ponownie zatrudnia się w macierzystych zakładach.* W przypadku pozostałych gmin niezależnie od typu administracyjno-funkcjonalnego i poziomu rozwoju zaobserwowano odpływ mieszkańców z przyczyn ekonomicznych, często o wysokich kwalifikacjach zawodowych, głównie za granicę. Potwierdzają to wybrane wypowiedzi przedstawicieli władz lokalnych i liderów społecznych: *Wyjeżdżają ludzie młodzi, którzy mają umiejętności zawodowe i np. jadą do Berlina położyć kafelki (Złotów), Ci, którzy nie studiują, to po prostu uciekają za granicę, żeby coś zrobić (Turek), Niskie zarobki, ludzie wyjeżdżają na Zachód (Szczytniki).* Należy podkreślić, że w układzie powiatów (jak i gmin) województwa wielkopolskiego odnotowano istotne różnice w wysokości dochodów zależne w dużym stopniu od poziomu wykształcenia i kwalifikacji mieszkańców, przykładowo w powiecie ziemskim kaliskim, w którym położona jest gmina wiejska Szczytniki, przeciętne wynagrodzenie miesięczne w 2018 r. kształtowało się na poziomie 82% średniej regionalnej i 75% średniej krajowej (dla porównania w gminie miejskiej Leszno wynosiło odpowiednio 85% i 93%, BDL 2020). W przypadku tych gmin dodatkowo występował odpływ młodych ludzi do większych miast w celu zdobycia wykształcenia, którego następstwem było znalezienie pracy i finalnie przeprowadzka do dużego ośrodka: *Młode pokolenie wyjeżdża do dużych miast w celu zdobycia wykształcenia i często naturalnie nie wraca (Czarnków), Odpływ młodych ludzi zaczyna się już po szkole podstawowej, którzy zaczynają szukać szkoły średniej poza Złotowem, Ale jak już ktoś wyemigruje, to raczej z Poznaniem wiąże swoje dalsze, kierunkowe wykształcenie, ponieważ tam jest większa szansa, żeby znalazł pracę. Jednocześnie ludzie tam kupują mieszkania (Trzemeszno), Dostrzegam odpływ ludzi już wykształconych, którzy, gdy rzeczywiście zdobędą wykształcenie dokonują wyboru zmiany miejsca życia, które daje im możliwości rozwoju. Tutaj nie ma ich (Bralin), Ci lepiej wykształceni poszukują lepszych warunków do pracy i życia poza gminą Szczytniki. Zachodzące prawidłowości wynikają z różnic w poziomie i warunkach życia, w tym z ograniczonej*

dostępności usług wyższego rzędu w gminach wiejskich czy w mniejszych gminach miejskich i miejsko-wiejskich. Wynikiem opisanych procesów były mniejsze lub większe negatywne konsekwencje związane z biernym drenażem mózgów i emigracją najlepiej wykształconych mieszkańców, co istotnie obniża jakość lokalnego kapitału ludzkiego. Należy jednak podkreślić, że w większości badanych gmin sytuacja taka traktowana była jako zjawisko normalne, a skala odpływu mieszkańców nie była dużym problemem rozwojowym, w związku z tym władze nie podejmowały działań zaradczych. Jedynie w typowo wiejskiej gminie Szczytniki o niskim poziomie rozwoju i peryferyjnym położeniu, dynamiczny proces wymywania kapitału ludzkiego połączony z biernym drenażem mózgów postrzegany był jako istotne wyzwanie rozwoju lokalnego. Całkiem odmienny proces występował w innej, nieszablonowej gminie wiejskiej Rokietnica, charakteryzującej się wysokim poziomem rozwoju. Ze względu na specyficzną lokalizację na obszarze aglomeracji poznańskiej, gmina podlega silnym procesom suburbanizacyjnym, co wiąże się z dużym napływem nowych mieszkańców i ich podwojeniem w okresie ostatniego dziesięciolecia. Zdaniem przedstawiciela władzy: *Gmina na szczęście nie musi rozwiązywać problemu odpływu mieszkańców, czego doświadcza wiele gmin w Polsce. Napływ młodych ludzi o ponadprzeciętnych dochodach i dobrym wykształceniu, nie stanowi wyzwania w odniesieniu do kapitału ludzkiego, gdyż pozytywnie wpływa na podniesienie jego jakości i poprawia poziom przedsiębiorczości, natomiast w opinii lidera lokalnego: ...tak intensywny przyrost liczby mieszkańców stanowi wyzwanie i rodzi problemy związane z kształtowaniem przestrzennego.*

Konsekwencją mobilności kapitału ludzkiego (mieszkańców gminy) związanej z dojazdami do pracy traktowanymi jako przejaw wyzwania w zakresie tworzenia warunków do dyfuzji rozwoju jest stan lokalnego rynku pracy.

W opinii respondentów ocena stanu lokalnego rynku pracy kreowanego dojazdami do pracy (do i poza gminę) w przypadku dużego ośrodka miejskiego Leszna była pozytywna. Podkreślono, że zasięg oddziaływania Leszna jako ośrodka o silnej funkcji miejsca pracy na poziomie subregionalnym, stabilizował sytuację na rynku pracy w południowej części woj. wielkopolskiego i w północnej części sąsiadującego z nim woj. dolnośląskiego. Potwierdzają to opinie przedsiębiorców, którzy stwierdzili, że stan lokalnego rynku pracy w dużym stopniu kreowany jest przyjazdami z innych gmin (podrozdz. 5.2). Ponownie, ze względu na położenie w aglomeracji poznańskiej odmienna sytuacja w zakresie kreowania dojazdów do pracy wystąpiła w gminie Rokietnica, w której według lidera lokalnego *Ludzie dojeżdżają głównie do Poznania do pracy, ok. 70% osób pracuje poza gminą, ale bywa też odwrotnie, że mieszkańiec Nowego Tomyśla, Puszczykowa, Poznania pracuje w gminie Rokietnica.* Taka sytuacja w opinii respondentów nie była poważnym problemem, a gmina stawiała przede wszystkim na tworzenie dogodnych warunków dojazdu do pracy poza jej teren, ale jednocześnie czyniła starania o pozyskanie nowych inwestorów. W czterech testowych gminach miejskich lub miejsko-wiejskich według respondentów odnotowano pewną nadwyżkę osób przyjeżdżających do pracy (Czarnków, Trzemeszno, Turek, Złotów). Często dojazdy te realizowane były przez duże przedsiębiorstwa w postaci bezpłatnego transportu pracowników, na co zwrócił uwagę jeden z liderów lokalnych w Trzemesznie:

Wszystkie firmy duże fundują transport pracownikom. W pozostałych gminach stan lokalnego rynku pracy w przeważającej części kreowany był dojazdami do pracy poza teren gminy, przykładowo w gminie Szczytniki mieszkańcy wypowiadali się najmniej korzystnie o lokalnym rynku pracy, co w znacznym stopniu potwierdzili również przedsiębiorcy (podrozdz. 5.2, ryc. 5.5). Sytuację tę w gminach wiejskich Bralin i Szczytniki oceniono jako typową: *Nie jesteśmy oryginalni. Jesteśmy typową gminą wiejską, z której dojeżdża się codziennie do pracy* (Bralin). Natomiast w gminie miejsko-wiejskiej Książ Wlkp. według jednego z liderów lokalnych: *...gmina powinna generować więcej miejsc pracy na miejscu, żeby ograniczyć te wyjazdy do pracy, które niekorzystnie wpływają na życie społeczne, rodzinne.* Warto zaznaczyć, że w opinii lidera lokalnego w gminie Złotów *przyjeżdżający to nie są typowi pracownicy z teczką, tylko osoby kreatywne, które mogą pracować zdalnie*, co korzystnie wpływa na podniesienie jakości lokalnego kapitału ludzkiego i poziomu innowacyjności. Podkreślić należy, że we wszystkich badanych gminach ważną składową lokalnego rynku pracy byli obcokrajowcy, pochodzący najczęściej z Ukrainy, a w przypadku gminy Czarnków w jednym z przedsiębiorstw również z Bangladeszu.

Dopełnieniem opinii władz i liderów lokalnych na temat dojazdów do pracy jako jednego z przejawów dyfuzji rozwoju jest analiza danych statystycznych pochodzących z GUS.

Dyfuzję rozwoju w aspekcie poziomu aktywności społeczno-gospodarczej badanych gmin określono z zastosowaniem wskaźnika ilorazu przepływów (W_{ip}) w zakresie dojazdów do pracy, który określa stosunek liczby przyjeżdżających do pracy do liczby wyjeżdżających do pracy w układzie badanych gmin w 2006 r. i 2016 r. Iloraz przepływów przyjmujący wartości powyżej 1,0 wskazuje na nadwyżkę liczby przyjeżdżających do pracy względem liczby wyjeżdżających w danej jednostce terytorialnej i jednocześnie świadczy o wyższym poziomie aktywności społeczno-gospodarczej gminy. Z kolei wartość ilorazu przepływów na poziomie poniżej 1,0, wskazuje na nadwyżkę wyjeżdżających nad przyjeżdżającymi do pracy do danej gminy (tab. 6.1).

W 2006 r. bardzo wysokie wartości wskaźnika ilorazu przepływów w zakresie dojazdów do pracy, na poziomie powyżej 2,0, odnotowano w czterech gminach miejskich: Turek ($W_{ip}= 3,27$), Czarnków ($W_{ip}= 3,22$), Złotów ($W_{ip}= 2,26$) i Leszno ($W_{ip}= 2,06$). Wyraźnie niższe wartości wskaźnika W_{ip} na poziomie poniżej 0,6 wystąpiły w pozostałych gminach, w tym najniższe w gminie wiejskiej Szczytniki wykazującej niski poziom rozwoju ($W_{ip}= 0,16$). W 2016 r. do zbioru gmin wykazujących nadwyżkę przepływów w zakresie dojazdów do pracy należało pięć gmin: Czarnków, Leszno, Turek z wartością wskaźnika W_{ip} na poziomie powyżej 2,0 oraz Złotów ($W_{ip}= 1,65$) i Bralin ($W_{ip}= 1,15$). Niezmiennie najniższe wartości wskaźnika ilorazu przepływów wystąpiły w gminie wiejskiej Szczytniki ($W_{ip}= 0,11$). Przeprowadzona analiza pozwala stwierdzić, że biegunami wzrostu (emitorami procesów rozwojowych) w aspekcie dojazdów do pracy w badanych latach, były gminy miejskie o wysokim poziomie rozwoju: Czarnków, Turek i Złotów, w przypadku których nastąpiło pewne osłabienie funkcji miejsca pracy, a także Leszno, dla którego sytuacja w tym zakresie nie uległa zmianie. Pewnym zaskoczeniem jest, że w 2016 r. do zbioru gmin o nadwyżce przepływów

Tabela 6.1. Dojazdy do pracy w badanych gminach w 2006 r. i 2016 r.

Gmina	Dojazdy do pracy w 2006 r.			Dojazdy do pracy w 2016 r.		
	wyjazdy z gminy w osobach	przyjazdy do gminy w osobach	iloraz przepływów W_{ip}	wyjazdy z gminy w osobach	przyjazdy do gminy w osobach	iloraz przepływów W_{ip}
Bralin	598	340	0,57	795	914	1,15
Czarnków	571	1840	3,22	954	2615	2,74
Książ Wlkp.	1268	663	0,52	1529	590	0,39
Leszno	3001	6197	2,06	3978	8102	2,04
Rokietnica	1343	634	0,47	3020	1196	0,40
Szczytniki	619	101	0,16	1013	113	0,11
Trzemeszno	1255	628	0,50	1784	1145	0,64
Turek	861	2817	3,27	1737	3635	2,09
Złotów	474	1117	2,36	794	1313	1,65

Objaśnienie: w 2006 r. i 2016 r. metodyka zbierania danych na temat dojazdów do pracy była odmienna.

Dane dotyczące dojazdów do pracy w 2006 r. pozyskano na podstawie analiz danych z urzędów skarbowych i systemu POLTAX, wykorzystywanego do ewidencjonowania i przetwarzania danych o podatnikach. Dane dotyczące dojazdów do pracy w 2016 r. pochodzą z administracyjnych źródeł danych Ministerstwa Finansów i Zakładu Ubezpieczeń Społecznych.

Źródło: opracowanie własne na podstawie GUS.

w zakresie dojazdów do pracy dołączyła gmina wiejska Bralin o przeciętnym poziomie rozwoju. Zmiany te mogły być w pewnym stopniu wynikiem różnej, nieco odmiennej metodyki zbierania danych na temat dojazdów do pracy w obu okresach (por. objaśnienia do tab. 6.1.). Niskie wartości wskaźnika ilorazu przepływów do pracy w gminie wiejskiej Rokietnica o wysokim poziomie rozwoju, położonej w powiecie poznańskim, wynikają z silnej pozycji miasta Poznania, który stanowi duży rynek pracy dla otaczających jednostek, w tym dla badanej gminy.

6.3. Kapitał społeczny

W ramach czynnika kapitał społeczny istotnym przejawem wyzwania w odniesieniu do tworzenia warunków do dyfuzji rozwoju są **kooperacja i przepływ wiedzy**, które stanowią składową przedmiotowego czynnika w odniesieniu do subczynnika przedsiębiorczość. Kooperacja jako składnik kapitału społecznego przedsiębiorstw i instytucji skutkuje ich lepszą sytuacją ekonomiczną, zwłaszcza w okresie zjawisk kryzysowych. Przedsiębiorstwa i instytucje wysokiego kapitału społecznego, bardziej „zakorzenianie” w środowisku (*embeddedness*) w mniejszym stopniu odczuwają negatywne skutki kryzysu. Zatem bardzo istotne jest budowanie sieci powiązań społecznych (*networking*) między podmiotami reprezentującymi administrację, gospodarkę, organizacje społeczne i naukę. W tym celu ważne jest kształtowanie i wykorzystywanie

mechanizmów dzielenia się (*sharing*) i uczenia (*learning*), zwłaszcza jeśli dotyczy to przekazywania wiedzy, w tym o charakterze innowacyjnym (efekt synergii z czynnikiem innowacji, szerzej omówiono to zagadnienie w rozdz. 6.6). Wzmacnianie relacji sieciowych w postaci kooperacji i przepływu wiedzy między różnymi podmiotami prowadzi do wzrostu ich konkurencyjności i innowacyjności, co sprzyja dyfuzji procesów rozwojowych na danym obszarze.

Kooperacja i przepływ wiedzy w gminach testowych badane są w ramach tzw. poczwórnej helisy, która przyczynia się do dyfuzji procesów rozwojowych między sektorem naukowym, sektorem gospodarczym, sektorem publicznym, reprezentowanym przez administrację oraz mieszkańcami skupionymi w organizacjach społecznych.

Wyniki pogłębionych wywiadów z przedstawicielami władz lokalnych oraz opinie liderów lokalnych pozwoliły stwierdzić, że we wszystkich gminach testowych występowały symptomy współpracy między różnymi podmiotami, chociaż najczęściej nie obejmowały wszystkich składowych „poczwórnej helisy”. Na podstawie uzyskanych wypowiedzi można stwierdzić, że pełna współpraca w ramach „poczwórnej helisy” miała miejsce tylko w dwóch gminach testowych: Leszno i Czarnków. Zgodnie z przewidywaniami najlepiej występowanie kooperacji i przepływów wiedzy w ramach „poczwórnej helisy” potwierdzono i bardzo dobrze oceniono w gminie miejskiej Leszno. Jako największa pod względem ludnościowym gmina testowa była najbardziej predystynowana do wytwarzania warunków do funkcjonowania relacji w pełnej helisie. Najważniejszymi jej elementami są organizacje społeczne i przedsiębiorstwa reprezentujące sektor gospodarczy, a uzupełnieniem samorząd lokalny i sektor nauki (Państwowa Wyższa Szkoła Zawodowa), co podkreślił przedstawiciel władzy lokalnej: *W poczwórnej helisie najaktywniejsze są organizacje społeczne. Przedsiębiorcy są również bardzo aktywni. Są z nami, są wspierający.* Współpracę sieciową przedsiębiorców dającą efekty uczenia się przez działanie i rozlewanie się wiedzy zaobserwowano w ramach czterech inicjatyw klastrowych: klastra poligraficzno-reklamowego, spożywczego, budowlanego i informatyczno-technologicznego [Stryjakiewicz, Dyba 2014]. Innym, interesującym przykładem współpracy lokalnego samorządu, przedsiębiorców i sektora nauki był, realizowany w Lesznie, projekt URBACT mający na celu identyfikację potrzeb kształcenia w kontekście zmieniającej się struktury lokalnego rynku pracy. W gminie miejskiej Czarnków liderzy lokalni potwierdzili wielopłaszczyznową współpracę w ramach „poczwórnej helisy”. Zwłaszcza bardzo dobrze oceniono współpracę lokalnych szkół i organizacji z poznańskim sektorem naukowym szczebla wyższego, podkreślając plany dalszego jej poszerzenia. Potwierdzają to wypowiedzi liderów lokalnych: *Szkoła podstawowa i jeszcze gimnazjum współpracujemy w tym roku szkolnym z Uniwersytetem Przyrodniczym w Poznaniu. W ubiegłym roku współpracowaliśmy z Uniwersytetem Adama Mickiewicza, planujemy jeszcze na przyszły rok rozszerzyć tę działalność, nie tylko o te dwie uczelnie, ale też jeszcze np. o politechnikę i tak dalej. Żeby ci uczniowie nasi mogli rozszerzać tę swoją wiedzę*” oraz *My na Ogrodach Działkowych to już chyba od trzech lat rozpowszechniamy hodowlę pszczół murarek po spotkaniu z Akademią Rolniczą z Poznania i żeśmy to rozpowszechnili.*

W pozostałych gminach testowych zdiagnozowano współpracę, chociaż nie w pełnym wymiarze „poczwórnej helisy”. Przykładowo w gminie wiejskiej Rokietnica, położonej na obszarze aglomeracji poznańskiej, przedstawiciel władzy lokalnej podkreślił istotne znaczenie współpracy władz samorządowych z sektorem naukowym (Uniwersytet im. Adama Mickiewicza, Uniwersytet Przyrodniczy) i przedsiębiorcami, co pozwalało na rozlewanie się wiedzy i wprowadzanie innowacyjnych rozwiązań. Największym wyzwaniem ograniczającym dyfuzję w aspekcie kooperacji i przepływu wiedzy był brak czasu i odpowiedniej liczby pracowników administracji publicznej zaangażowanych w tę współpracę, z relatywnie niskim budżetem gminy. W gminie miejskiej Turek, położonej we wschodniej części województwa, potwierdzono współpracę między wybranymi podmiotami, np. Tureckiej Izby Gospodarczej z Wielkopolską i Konińską Izbą Gospodarczą wspierających pisanie wniosków dla rolników i przedsiębiorców z powiatu czy lokalnymi organizacjami społecznymi: *Między organizacjami pozarządowymi jest przekazywanie wiedzy i nowych rozwiązań*. Podkreślono, że istotną barierą był brak wsparcia finansowego, zwłaszcza ze strony władz miejskich. W Turku kooperacja w ramach „poczwórnej helisy” nie była rozbudowana i sprowadzała się do sytuacji kryzysowych. Liderzy lokalni w Turku wyrazili opinię, że *Współpraca i wzajemne rozpoznawanie swoich potrzeb jest najsilniejsze w sytuacjach kryzysowych, kiedy takie potrzeby zostają wykreowane, a w normalnej sytuacji funkcjonujemy sobie wszyscy razem obok siebie i nie wchodzimy sobie w drogę. W momencie kiedy powstaje problem, staramy się go rozwiązywać*. W położonej w centralnej części województwa gminie miejsko-wiejskiej Książ Wlkp. władze samorządowe starały się w szerokim zakresie współpracować z otoczeniem społeczno-gospodarczym. Współpraca z sektorem naukowym była w fazie inicjalnej, ale gmina planuje zrealizować projekt mający podnieść świadomość mieszkańców na temat zagadnień zagospodarowania przestrzennego o czym świadczy wypowiedź przedstawiciela władzy lokalnej: *Chcę bardziej zintensyfikować współpracę z sektorem naukowym. Dopatruję się tu różnych możliwości, słucham, czytam oraz przyglądam się dobrym praktykom z innych gmin*. Przykładem wykorzystania zasady uczenia się przez działanie było wejście gminy Książ Wlkp. we współpracę z Wałbrzyską Strefą Ekonomiczną. Również w pozostałych gminach kooperacja i przepływ wiedzy były najczęściej ograniczone do układu sektor publiczny i sektor społeczny oraz w ograniczonym zakresie rozszerzane do sektora gospodarczego, np. w gminie miejskiej Złotów przy tworzeniu marki miasta „Wielkopolskie Zdroje” czy w gminie miejsko-wiejskiej Trzemeszno w ramach działalności Rady Pożytku Publicznego. Najgorzej występowanie kooperacji i przepływów wiedzy w ramach „poczwórnej helisy” oceniono w gminach wiejskich Bralin i Szczytniki. Ze względu na ich typowo rolniczy charakter odnotowano brak współpracy z sektorem naukowym i gospodarczym i brak dobrych praktyk związanych z zasadą dzielenia się (*sharing*) i uczenia (*learning*). W opinii lidera lokalnego w gminie Szczytniki: *Każdy biznes kręci w swoim gospodarstwie, nie ma tak, że jest tworzenie grup producenckich albo spółdzielczości, a Podmioty gospodarcze samodzielnie wymieniają się wiedzą. Władze gminy w tym nie uczestniczą*.

6.4. Kapitał materialny

W ramach czynnika kapitał materialny zdiagnozowanym przejawem wyzwania w zakresie tworzenia warunków do dyfuzji rozwoju jest **stan infrastruktury technicznej** będący składową przedmiotowego czynnika w odniesieniu do subczynnika infrastruktura techniczna. Standardowe wyposażenie w infrastrukturę techniczną ma podstawowe znaczenie dla funkcjonowania każdej jednostki terytorialnej, gdyż istotnie wzmacnia jej dostępność przestrzenną. Tego typu infrastruktura wpływa w znacznym stopniu na decyzje lokalizacyjne inwestorów poprzez kształtowanie warunków technicznych i finansowych do realizacji nowych inwestycji, jak i kształtuje określone warunki i jakość życia mieszkańców (efekt synergii z pozostałymi czynnikami rozwoju). Lepsze wyposażenie infrastrukturalne danej jednostki zwiększa produktywność czynników produkcji, a poprawiając dostępność obniża koszty, generując w ten sposób pozytywne efekty zewnętrzne w zakresie rozwoju lokalnego oraz atrakcyjności inwestycyjnej. Systemowe wzmacnianie infrastruktury technicznej tworzy warunki do zwiększania zakresu i zasięgu dyfuzji rozwoju, a także ogranicza stopień zagrożenia w okresie dekonjunkury ekonomicznej.

Na podstawie badań terenowych dokonano charakterystyki stanu infrastruktury technicznej jako elementu kapitału materialnego w kontekście ograniczania wyzwań i zwiększania zakresu i zasięgu dyfuzji rozwoju.

Bardzo dobrze stan infrastruktury technicznej oceniony został w ośrodku subregionalnym Leszno o wysokim poziomie rozwoju. Prawdopodobnie w pewnym stopniu jest to konsekwencją pełnienia w przeszłości przez to miasto funkcji ośrodka wojewódzkiego. Na obecnym etapie jego rozwoju w zakresie infrastruktury technicznej wyzwaniem jest brak elementów o wyższym poziomie zaawansowania, a nie podstawowych, z wyjątkiem infrastruktury drogowej na nowych osiedlach mieszkaniowych. Podobną sytuację zaobserwowano w gminie wiejskiej Rokietnica, która położona jest w aglomeracji poznańskiej. Stan infrastruktury został wysoko oceniany, a wyzwaniem ze względu na duże natężenie ruchu (dojazdy do Poznania drogą ekspresową S11) stają się kwestie ekologiczne, związane z emitowaniem zanieczyszczeń i hałasu. Jak zauważyła liderka lokalna *Komunikacja jest bardzo zgrana z Poznaniem, ale sporo mieszkańców jednak cierpi z powodu tego, że ta trasa jest, bo emituje po prostu hałas*. W przypadku gminy miejskiej Turek w opinii ankietowanych liderów lokalnych relatywnie dobrze oceniony został stan infrastruktury technicznej, który ulega systematycznej poprawie, co tworzy warunki do zwiększania zakresu i zasięgu dyfuzji rozwoju w ramach czynnika kapitał materialny. Zdaniem lidera lokalnego *Infrastruktura drogowa jest w niezłym stanie, jest w 80% zrobiona. Priorytety to: pozostała do zrobienia obwodnica południowa i drogi osiedlowe oraz rozwój międzygminnej komunikacji zbiorowej i wykorzystanie geotermii do celów ciepłowniczych*. Również dobrze postrzegany był stan drogowej infrastruktury technicznej w gminie Złotów, co potwierdza wypowiedź jednego z liderów lokalnych: *... stan naszych dróg naprawdę jest dobry*. Wyzwaniem z punktu widzenia poprawy dostępności przestrzennej jest ulepszenie w gminie miejskiej Złotów rozwiązań komunikacyjnych, np. budowa obwodnicy

i zwiększenie liczby miejsc parkingowych w mieście. Natomiast źle oceniono stan technicznej infrastruktury drogowej w gminie wiejskiej Bralin. W opinii liderów lokalnych celem wzmocnienia dostępności przestrzennej jednostki należy pilnie zmodernizować sieć drogową przez poprawienie jej jakości. Zdaniem liderów lokalnych niekorzystny stan dotyczy głównie drogi powiatowej i w mniejszym stopniu dróg gminnych: *Drogi spełniały wymogi na lata 70., gdzie był konik i wóz. Dzisiaj rolnicy mają taki sprzęt, że niestety przejeżdżając przez tę drogę niszczą ją.* Analogiczna sytuacja wystąpiła w gminach miejsko-wiejskich: Książ Wlkp.: *drogami gminnymi jesteśmy w stanie się zająć, to z drogami ponadlokalnymi: wojewódzkimi i powiatowymi jest już problem, bo wymagają pilnej modernizacji* i Trzemeszno: *Drogi gminne staramy się remontować na bieżąco. Gorzej jest z drogami powiatowymi* oraz w gminie miejskiej Czarnków. W tej ostatniej dodatkowo przedstawiciel władzy zwrócił uwagę na brak szybkich wydajnych rozwiązań komunikacyjnych (braku fragmentu obwodnicy), co powoduje, że ruch odbywał się przez miasto: *To część tego transportu odbywa się niestety poprzez miasto. I to jest problem.* Na potrzebę poprawy jakości infrastruktury technicznej, zwłaszcza drogowej, zwrócono także uwagę w gminie wiejskiej Szczytniki.

W nawiązaniu do oceny stanu infrastruktury technicznej, zwłaszcza drogowej, ale również kolejowej, warto poruszyć wątek związany z możliwościami ruchu w ramach sieci transportowej i zachowaniami transportowymi mieszkańców. Badania wykazują, że dobra dostępność transportu publicznego jest związana z częstszym korzystaniem przez mieszkańców z publicznych środków transportu typu autobus czy kolej, natomiast niska dostępność zwiększa i niejako wymusza korzystanie z samochodów prywatnych [Gadziński 2016]. W gminach testowych sytuacja w przedmiotowym zakresie była zróżnicowana. W opinii władz lokalnych najlepsze możliwości w zakresie wykorzystania publicznych środków transportu w zakresie komunikacji autobusowej i kolejowej wystąpiły w gminie miejskiej Leszno i podpoznańskiej gminie Rokietnica, w której wyrażono pozytywną opinię na ten temat: *Ja mogę powiedzieć, że jestem zadowolony z komunikacji gminnej.* W gminie wiejskiej Bralin dobrze oceniono częstotliwość kursowania autobusów, ale zwrócono uwagę na zlikwidowane połączenia kolejowe: *Autobusy tu chodzą, komunikacja autobusowa jest dosyć duża. Blisko jest tutaj trasa, ta stara 8 jak my to jeszcze mówimy więc tutaj autobusików jest dużo. Połączenia kolejowego nie ma, bo upadło. Ale w tej chwili zastąpiły to autobusy, chociaż linia kolejowa jest zmodernizowana.* W pozostałych gminach wskazywano na mniejsze lub większe ograniczenia w zakresie funkcjonowania transportu publicznego związane najczęściej z redukcją liczby kursów autobusowych: *PKS szedł, jechał o różnych porach, teraz tego nie ma. Autobusy jeżdżą w godzinach szczytu. Generalnie trudno jest dostać się do najbliższego miasta osobom, które nie posiadają samochodu. Zwłaszcza z miejscowości dalszych, mniejszych (Szczytniki) czy Ja korzystam z PKS-u, jest to niezwykle uciążliwe. Jest tych PKS-ów za mało (Książ Wlkp.), Nie ma prawie żadnej komunikacji autobusowej (Turek), Autobusy przewoźnik gnieźnieński zlikwidował najpierw w niedziele, potem w soboty i ciężko się wydostać (Trzemeszno), W zakresie rozwoju usług publicznej komunikacji są duże zaległości, od 20 lat jest problem z dojazdem autobusem z Czarnkowa do Poznania (Czarnków).* Natomiast

w gminie miejskiej Złotów liderzy lokalni zwrócili uwagę na kilka barier, które wymuszają skorzystanie z samochodów prywatnych. W badanej gminie podkreślono redukcję liczby autobusów, brak skorelowania godzin kursowania autobusów i częste opóźnienia w kursowaniu pociągów: *Od dłuższego czasu to praktycznie komunikacja tutaj w żaden sposób nie jest skorelowana, tak aby wyjechać ze Złotowa i złapać połączenie gdziekolwiek dalej. Autobusów jest coraz mniej. Pociągi jeżdżą rzadko lub jeżdżą niepunktualnie, więc ten rodzaj komunikacji jest w ogóle bardzo słaby.*

6.5. Kapitał finansowy

W ramach czynnika kapitał finansowy analizowanym przejawem wyzwania w odniesieniu do tworzenia warunków do dyfuzji rozwoju jest **napływ środków finansowych na rozwój infrastruktury technicznej** stanowiący składową przedmiotowego czynnika w odniesieniu do subczynnika wielkość absorpcji europejskich środków publicznych. Napływ środków europejskich umożliwia realizację projektów inwestycyjnych, np. w zakresie infrastruktury technicznej (efekt synergii z czynnikiem kapitał materialny), dotychczas niedostępnych ze względu na wysokie koszty, przekraczające możliwości finansowania ich przez projektodawców z własnych budżetów oraz zwiększa poziom inwestycji publicznych. Absorpcja europejskich środków publicznych stanowi bezpośrednią konsekwencję integracji gospodarczej w wymiarze europejskim, tworząc obok korzyści również wyzwania zwłaszcza w takich państwach, jak Polska.

Na podstawie badań terenowych opisano możliwości pozyskiwania i napływu europejskich środków finansowych przeznaczonych na rozwój lokalnej infrastruktury technicznej w aspekcie kapitału finansowego.

W gminie miejskiej Leszno bardzo pozytywnie oceniono dotychczasowy rozwój poszczególnych elementów systemu infrastruktury technicznej, którego budowa w dużym stopniu odbywa się w ramach współpracy międzygminnej o różnym zasięgu, z wykorzystaniem środków unijnych. Zdaniem liderów lokalnych wyzwaniem w zakresie potencjalnych możliwości rozwoju infrastruktury były pewne trudności związane z pozyskiwaniem na ten cel środków z funduszy unijnych, co związane było z brakiem odpowiednich umiejętności pracowników: *Miasto nie ściągnęło odpowiednio wykwalifikowanych ludzi z zewnątrz, którzy napisaliby projekty, które wpisywałyby się w struktury oczekiwań programów unijnych.* Sytuacja taka jest pewnym zaskoczeniem, gdyż Leszno jako największa z badanych gmin i ośrodek subregionalny regionu ma potencjalnie największe możliwości w przedmiotowym zakresie. W gminie miejskiej Turek współpraca na rzecz rozwoju infrastruktury technicznej odbywała się w ramach Związku Gmin Powiatu Tureckiego, a wyzwaniem w tym zakresie była zróżnicowana, nierówna sytuacja finansowa poszczególnych gmin tworzących związek, związana z możliwościami pozyskiwania środków finansowych, w tym europejskich. Potwierdza to wypowiedź przedstawiciela władzy: *Współpraca uzależniona jest od pieniędzy – jedna strona chce coś zrobić i ma środki, a druga niestety nie i na tym się kończy współpraca.* Innym wyzwaniem w omawianym zakresie był znaczny spadek pozyskiwanych

środków finansowych ze źródeł zewnętrznych krajowych i unijnych. W opinii lidera lokalnego: *Turek był tygrysem w Wielkopolsce. Teraz pozyskiwanie środków zmalało, Turek jest w końcu listy, na odległej pozycji.* W latach 2007-2013 aktywność i skuteczność władz samorządowych Turku w zakresie pozyskiwania środków europejskich należy ocenić jako wysoką, ponieważ na 15 złożonych wniosków 12 zostało zaakceptowanych i przyjętych do realizacji, a uzupełnieniem były środki finansowe pozyskiwane z krajowych programów operacyjnych [Ochota 2018]. Po zmianie władz lokalnych w 2014 r. zmieniło się podejście w kwestii pozyskiwania środków finansowych. Według burmistrza pozyskiwanie środków zewnętrznych zależy nie tylko od aktywności władz lokalnych, ale w dużej mierze od aktywności lokalnych przedsiębiorców oraz działań prowadzonych na szczeblu regionalnym i krajowym, które powinny w znacznym stopniu uwzględniać potrzeby lokalne np. w zakresie rynku pracy.

Istotny progres i systematyczne zwiększanie możliwości w zakresie pozyskiwania unijnych środków finansowych na rozwój infrastruktury technicznej nastąpił w podpoznańskiej gminie Rokietnica, a pozyskane fundusze unijne przeznaczono na modernizację i budowę kolejnych inwestycji infrastrukturalnych. Wskazują na to wypowiedzi liderów lokalnych: *10-15 lat temu Rokietnica była totalną zapyziałą wsią, a teraz jest dużo lepiej, teraz też gmina ma dotację na poziomie 85% na budowę dworca PKP i będzie remont drogi przez gminę.* Przedstawiciel lokalnej władzy zwrócił uwagę na bardzo dobrą, często innowacyjną współpracę Rokietnicy z sąsiednimi gminami: *Mamy dobre relacje sąsiedzkie w zakresie rozwiązywania problemów, mamy know-how. Nie chodzi o formalną współpracę opartą na umowach, ale na bliskich, bezpośrednich relacjach z władzami gmin sąsiednich.* Współpraca podejmowana jest zarówno w ramach Stowarzyszenia Metropolia Poznań powołanego w 2011 r. (skupiającego 22 gminy), jak i od 2013 r. w ramach realizacji *Strategii Zintegrowanych Inwestycji Terytorialnych* w miejskim obszarze funkcjonalnym Poznania. Prowadzona na tym obszarze polityka zintegrowanego podejścia do planowania metropolitalnego dotyczy trzech aspektów: integracji przestrzennej, integracji sektorowej oraz integracji planowania strategicznego i przestrzennego [Mikuła 2016]. Jednym z przejawów prowadzonej polityki było uruchomienie w 2018 r. Poznańskiej Kolei Metropolitalnej (PKM) jako wspólnego przedsięwzięcia Marszałka Województwa Wielkopolskiego, Stowarzyszenia Metropolia Poznań, Miasta Poznań, Powiatu Poznańskiego oraz gmin i powiatów woj. wielkopolskiego opartego na zasadzie solidaryzmu [<http://pkm.metropoliapoznan.pl>].

Z informacji pozyskanych podczas badań fokusowych wynika, że po wykorzystaniu unijnych środków finansowych korzystnie zmienił się wizerunek Złotowa w zakresie systemu infrastruktury technicznej. W opinii przedstawicieli władz i liderów lokalnych pozostałe gminy: Bralin, Czarnków, Książ Wlkp., Szczytniki i Trzemeszno w umiarkowanym stopniu pozyskiwały środki finansowe ze źródeł zewnętrznych, które przeznaczano na rozwój tej infrastruktury. W tych jednostkach wyzwania dyfuzji rozwoju w ramach czynnika kapitał finansowy związane są przede wszystkim z mniejszą efektywnością w zakresie absorpcji i wydatkowania europejskich środków publicznych ze względu na niską jakość kapitału ludzkiego i wyposażenia instytucjonalnego (synergia z czynnikiem kapitał ludzki i kapitał społeczny).

6.6. Innowacje

W ramach czynnika innowacje wybranym przejawem wyzwania w zakresie tworzenia warunków do dyfuzji rozwoju jest **przekazywanie wiedzy o charakterze innowacyjnym** stanowiące składową przedmiotowego czynnika w odniesieniu do subczynnika środowisko innowacyjne. Wzmacnianie relacji sieciowych w postaci kooperacji i przepływu wiedzy między różnymi podmiotami prowadzi do wzrostu ich innowacyjności i konkurencyjności, co sprzyja dyfuzji procesów rozwojowych. Kształtowanie i wykorzystywanie mechanizmów dzielenia się (*sharing*) i uczenia (*learning*), w szczególności jeśli dotyczy wiedzy o charakterze innowacyjnym jest bardzo ważne, zwłaszcza w prowadzeniu działalności gospodarczej.

Na podstawie zebranych opinii przedstawicieli władz i liderów lokalnych można stwierdzić, że przekazywanie wiedzy o typowo innowacyjnym charakterze było bardzo ograniczone, gdyż zasadniczo zidentyfikowano jej dyfuzję tylko w trzech gminach testowych.

Najbardziej predystynowana do przekazywania wiedzy o charakterze innowacyjnym była największa badana gmina Leszno. Przekazywanie wiedzy było bardzo dobrze widoczne w ramach czterech funkcjonujących klastrów: poligraficzno-reklamowego, spożywczego, budowlanego i informatyczno-technologicznego. Liderzy lokalni zwrócili uwagę, że *Przedsiębiorcy podpatrują, a nie konkurują między sobą w zakresie innowacji. Przedsiębiorcy zdają sobie sprawę, że współpraca sieciowa jest niezbędna dla ich rozwoju, w tych klastrach widać efekty uczenia się przez działanie. Członkowie nie boją się. Pokazują co robią i wzajemnie korzystają ze swoich doświadczeń adaptując je do swoich działalności.* Innym, interesującym przykładem współpracy lokalnego samorządu, przedsiębiorców i sektora nauki był, realizowany w Lesznie, projekt URBACT mający na celu identyfikację potrzeb kształcenia w kontekście zmieniającej się struktury lokalnego rynku pracy. Precyzując, miasto Leszno brało udział w realizacji projektu pt. *Rola szkół wyższych w rozwoju gospodarczym miast* w ramach programu URBACT II. Według założeń projektu miasta średniej wielkości odgrywają kluczową rolę w rozwoju gospodarczym UE oraz wzroście innowacji w kontekście strategii lizbońskiej. Ich rozwój strategiczny i wykorzystanie potencjału endogenicznego, a także szkoły wyższe mają decydujące znaczenie w procesie wzrostu innowacji. Partnerzy projektu skoncentrowali się na utworzeniu silnej struktury tzw. potrójnej helisy: szkoły wyższe – przedsiębiorcy – administracja oraz partnerstwa mającego na celu wspieranie lokalnego i regionalnego rozwoju i poziomu innowacyjności.

W gminie wiejskiej Rokietnica, położonej na obszarze aglomeracji poznańskiej, przedstawiciel władzy lokalnej podkreślił istotne znaczenie współpracy władz samorządowych z sektorem naukowym, co pozwalało na rozlewanie się wiedzy i wprowadzanie innowacyjnych rozwiązań w zakresie gospodarki wodno-ściekowej, jak i estymacji lokalnej sytuacji demograficznej. Było to możliwe dzięki nawiązanej współpracy z poznańskimi uczelniami: *Współpracujemy – nie da się bez takiej współpracy mówić o nowoczesnym podejściu do rozwoju gminy. Najciekawsze przykłady to współpraca z UAM w zakresie opracowania prognozy demograficznej, która stanowi*

bardzo ważne źródło informacji dla przedsiębiorców, deweloperów. W zakresie gospodarki wodno-ściekowej współpracujemy z Uniwersytetem Przyrodniczym.

Natomiast w gminie Czarnków obok potwierdzenia dyfuzji wiedzy o innowacyjnym charakterze między przedsiębiorstwami, zwrócono również uwagę na ograniczenia w zakresie współpracy i przekazywania wiedzy o charakterze innowacyjnym w ramach sektora gospodarczego. Zdaniem burmistrza pewnym wyzwaniem, jeśli chodzi o dyfuzję wiedzy o innowacyjnym charakterze między podmiotami tego sektora była w gminie duża konkurencja między firmami, co z jednej strony działa mobilizująco i sprzyja wprowadzeniu innowacyjnych rozwiązań, ale z drugiej strony przyczynia się do złych praktyk związanych z przejmowaniem pracowników przez inne przedsiębiorstwa. Zdaniem burmistrza *Firmy ze sobą konkurują. I jeśli ktoś pierwszy coś wprowadza, to drugi nie chce być gorszy, na zasadzie konkurencji. I nawet podkupują sobie pracowników i to jest akurat coś czego nie powinno być.*

W pozostałych badanych gminach respondenci nie wypowiedzieli się w kwestii przekazywania wiedzy o charakterze innowacyjnym.

6.7. Dyfuzja rozwoju jako wyzwanie polityki zorientowanej terytorialnie

Na podstawie rozważań dotyczących dyfuzji rozwoju jako wyzwania polityki zorientowanej terytorialnie można dokonać częściowej i całościowej oceny poziomu przygotowania badanych gmin wielkopolskich do przedmiotowego wyzwania (por. podrozdz. 7.7.). Przeprowadzona częściowa ocena poziomu przygotowania gmin do wyzwań w zakresie dyfuzji rozwoju rozpatrywana w układzie poszczególnych czynników rozwoju i przejawów, prowadzi do wniosku, że tworzenie najbardziej korzystnych warunków do dyfuzji rozwoju zdiagnozowano w gminach testowych w odniesieniu do dwóch czynników: kapitał ludzki i kapitał społeczny. Na poziomie przeciętym można ocenić kształtowanie warunków do dyfuzji rozwoju w aspekcie czynnika kapitał materialny, natomiast najmniej korzystne warunki wystąpiły w odniesieniu do czynników kapitał finansowy i innowacje. Oznacza to, że w większości badanych gmin, poza gminą wiejską Szczytniki, zdiagnozowano relatywnie wysoką jakość kapitału ludzkiego i kapitału społecznego, która korzystnie wpływa na zachodzące procesy dyfuzji i wzmacnia kształtowanie warunków do potencjalnej dyfuzji rozwoju. W przypadku pozostałych czynników, poza kapitałem materialnym w dwóch gminach o wysokim poziomie rozwoju: Leszno i Rokietnica, ich jakość w opinii respondentów jest zdecydowanie niższa, co stanowi wyraźne ograniczenie dla zwiększania zakresu i zasięgu dyfuzji rozwoju (tab. 6.2).

Natomiast całościowa ocena poziomu przygotowania gmin do wyzwań w zakresie dyfuzji rozwoju rozpatrywana w układzie wszystkich czynników i przejawów, pozwala stwierdzić, że wysoki poziom przygotowania do przedmiotowego wyzwania odnotowano tylko w gminie miejskiej Leszno, która jako ośrodek subregionalny

Tabela 6.2. Poziom przygotowania gmin do wyzwań w zakresie dyfuzji rozwoju w układzie czynników rozwoju

Gmina	Czynnik	Kapitał ludzki	Kapitał społeczny	Kapitał materialny	Kapitał finansowy	Innowacje	Synteza
	przejaw	dojazdy do pracy	kooperacja i przepływ wiedzy	stan infrastruktury technicznej	napływ środków finansowych na rozwój infrastruktury technicznej	przekazywanie wiedzy o charakterze innowacyjnym	
Bralin		+	++	+	+	+	+
Czarnków		++	++	+	+	++	++
Książ Wlkp.		+	++	+	+	+	+
Leszno		+++	+++	+++	++	++	+++
Rokietnica		++	++	+++	++	++	++
Szczytniki		+	+	+	+	+	+
Trzemeszno		+	++	+	+	+	+
Turek		++	++	++	++	+	++
Złotów		++	++	++	++	+	++

Objaśnienie: poziom przygotowania do wyzwania: niski (+), przeciętny (++), wysoki (+++), ocena syntetyczna stanowi wypadkową (odpowiednik średniej arytmetycznej) ze wskazań cząstkowych w ramach każdego czynnika rozwoju

Źródło: opracowanie własne.

woj. wielkopolskiego o największej liczbie mieszkańców (wśród badanych gmin) i wysokim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego, była najbardziej predysponowana do tworzenia i wdrażania poszczególnych przejawów tego wyzwania w układzie rozpatrywanych czynników. Przeciętny poziom przygotowania do wyzwań w zakresie dyfuzji rozwoju zdiagnozowano w czterech gminach o wysokim poziomie rozwoju, głównie miejskich: Czarnków, Złotów i Turek, jak również w gminie wiejskiej Rokietnica, położonej w aglomeracji poznańskiej. Z kolei niski poziom przygotowania do wyzwań w przedmiotowym zakresie wystąpił w dwóch gminach miejsko-wiejskich i dwóch wiejskich o relatywnie niskim poziomie rozwoju społeczno-gospodarczego i najczęściej peryferyjnym położeniu w regionie: Książ Wlkp. i Trzemeszno, Bralin i Szczytniki (tab. 6.2). W gminach o wysokim i przeciętnym poziomie przygotowania do przedmiotowego wyzwania można oczekiwać wystąpienia pozytywnych efektów synergicznych związanych z poprawą skuteczności i efektywności dotychczasowych działań polityki spójności realizowanej w podejściu zorientowanym terytorialnie (*place-based policy*). Natomiast w gminach o niskim poziomie przygotowania do przedmiotowego wyzwania, ze względu na wskazane ograniczenia i bariery, wystąpienie pozytywnych efektów synergicznych może być mocno utrudnione, co hamuje efektywność działań w podejściu zorientowanym terytorialnie.